

Deregulacija RTV omrežja v Evropi

Izraz »deregulacija« se je polno uveljavil v devetem desetletju tega stoletja kot oznaka za pomembne družbene spremembe v tem obdobju. Omenjati pa so ga začeli v času prvega mandata predsednika Reagana v ZDA. Po svobodni interpretaciji je s tem terminom moč razumeti reafirmacijo nekaterih klasičnih liberalno-meščanskih vrednot, kakršne so: zmanjševanje vpliva države, razcvet vpliva trga in svobodne iniciative, razgrajevanje monopolnih in nacionaliziranih gospodarskih dejavnosti, privatizacija družbenih dejavnosti itd. Po zmagah izrazito meščanskih političnih strank v deželah Zahodne Evrope so se ta izraz, kakor tudi praktične manifestacije te usmeritve, ukoreninile tudi v evropskih tleh. Thatcherjeva, Chirac, Kohl – če omenimo le najbolj znane zmagovalce na valu politike neoliberalizma v politiki evropskih dežel, prav tako vse bolj govore in delajo pod parolo deregulacije.

Ker se ta trend v praksi izraža kot denacionalizacija bank, industrije, transporta, kot zagotavljanje razcveta privatnih dejavnosti na vseh področjih življenja, kot umikanje državne intervencije v korist tržnih zakonitosti, se je moral nujno uveljaviti tudi na področju javnega obveščanja in komuniciranja. Glede na to, da je za Zahodno Evropo tipičen privatni tisk, ga nova pravila igre, ki jih prinaša deregulacija, niso prizadela. Vendar pa je bilo nujno, da so postale prave žrtve te usmeritve RTV organizacije in omrežja iz tega dela naše celine. Praviloma so imela status javnih ali državnih korporacij, ki jim je zagotovljen monopol v nacionalnih informacijskih prostorih. RTV omrežja so bila v Evropi med najstarejšimi vrstami nacionalizirane »industrije«, ki so jih nadzirale država in politične stranke, v zame-no pa so imela večinoma zagotovljen ekonomski položaj, ki je temeljil na posebni vrsti obdavčenja državljanov – na naročnini. Monopolni položaj RTV korporacij ni nastal po tržnih mehanizmih, marveč z odločitvijo države in političnih oblasti. Vse dežele Zahodne Evrope so se za to odločile že v tridesetih letih tega stoletja, najprej za radio in nato, povsem razumljivo, tudi za televizijo. Za takšno potezo je bilo dovolj družbenih razlogov. Ker so bila ta omrežja nacionalizirana, niso mogla priti pod oblast katerekoli ožje politične sile ali družbenega sloja, kajti država je po definiciji predstavnik interesov vseh državljanov. Nove tehnologije so bile predrage za investiranje na nacionalni ravni, edino država pa se trudi, da so jih enakomerno deležni državljanji. Ker je zelo draga tudi njihova uporaba, je potreben velik trg in mnogo denarnih virov, da bi lahko zagotovili vsakodnevno kakovostno delo. S tem, da je država prevzela nase breme investicij v infrastrukturo in ustvarila možnost, da je s proračunskim dodatkom zagotovila kakovost programa, je bila videti najbolj primeren porok ter nadzornik delovanja radia in televizije. Vendar pa se zdaj položaj spreminja v vseh pogledih.

Ekonomsko blagostanje držav Zahodne Evrope je omogočilo večji manevrski prostor lastnikom kapitala. Področje javnega in množičnega komuniciranja ostaja zanje slej ko prej možnost dobrega zaslužka. Po drugi strani pa je razvoj tehnologije prinesel na trg tudi cenejšo opremo za elektronsko difuzijo informacij in pristop

* Dr. Miroljub Radojković, profesor na Fakulteti za politične vede v Beogradu

k tem medijem je postal lažji. Z ekonomskim napredkom se je dvignila tudi življenjska raven državljanov in ni se jim treba več naslanjati na državo niti na področje lastnega informiranja, zabave, izobraževanja . . . Relativno dolgo obdobje urejenih demokratskih sprememb oblasti je ustvarilo prepričanje, da se med političnimi akterji ne bodo več našli zagovorniki totalitarnih verzij političnih sistemov. Ti razlogi, vsak posebej in v celoti, ustvarjajo ugodno ozračje tudi za postavljanje vprašanja, ali je ohranjanje RTV omrežij v monopolnem in podržavljenem položaju najboljša rešitev.

Seveda ne bi bilo potrebno postavljati takšnih vprašanj niti ne bi bilo pritiskov ne pristašev deregulacije, če ne bi obstajal tudi splet interesov in nosilcev interesov, ki težijo k razbijanju klasičnega položaja RTV omrežij. Ti so stali za hrbti konservativnih, meščanskih strank, ki so sedaj na oblasti v Zahodni Evropi. Ti tudi sedaj stoje za odrom, na katerem se je razvila in razmahnila deregulacija. Kar zadeva njeno uporabo na področju radia in televizije, je več vrst interesentov. Glede na sistemizirane izkušnje z dogajanjem v Evropi jih je moč indentificirati takole:¹ prvič so to skupine podjetnikov z vseh področij industrije, ki zahtevajo popolno komercializacijo radia in televizije, kajti v njej vidijo najboljše pogoje za doseg ožjega cilja – čimvečjega obsega ekonomske propagande. Tem so napoti vse omejitve, ki jih je v tem okviru postavila država s svojimi monopolnimi RTV omrežji. Drugič so to skupine lastnikov kapitala, ki so zainteresirani za to, da bi svoj denar vložili v radijske in televizijske postaje, v kabela omrežja, satelitsko komuniciranje, v banke podatkov, daljinski prenos, računalniško povezovanje itd. Glavna ovira v javnem in množičnem informiranju jim je bil monopolni položaj RTV omrežij oziroma PTT omrežij za druge omenjene oblike prenosa informacij. Tretjič, ne glede na ekonomsko stanje, se v prid deregulacije opredeljujejo tudi vse tiste skupine, ki menijo, da so v podržavljenih RTV družbah diskriminirane in se ne morejo izraziti kot subjekti v političnem komuniciranju. Načeloma nosilci teh interesov pravilno razmišljajo: če se poveča število RTV ustanov, se poveča tudi njihova priložnost za uvrstitev v niz komukatorjev, ki se pojavljajo v javnosti in pred množicami. Četrta spodbuda prihaja z druge strani v procesu komuniciranja, Velike skupine poslušalcev in gledalcev utegnejo podpreti procese deregulacije, ker prav tako lahko pričakujejo, da bodo s pomočjo več virov bolje zadostili svojim interesom, gledali več priljubljenih tem in bili bližje medijem. Čeprav ta mnogoštevilna skupina nima v rokah denarja kot vira oblasti in prisile, nikakor ne smemo podcenjevati njene moči. Kajti tu gre za velik del občinstva, ki se hkrati izražajo kot državljani – volilci. Če se iz kateregakoli razloga strinjajo s politiko deregulacije, je njihovo stališče pomembno v boju za oblast, oziroma s prizadevanjem za deregulacijo si je moč pridobiti njihove glasove.

To so dejstva, zaradi katerih je politika deregulacije dobila priložnost in zaradi katerih se podržavljena in monopolizirana RTV omrežja v Zahodni Evropi vse bolj decentralizirajo in komercializirajo. Primeri, na katerih bomo ilustrirali ta trend, bodo pokazali, da v vseh državah niso angažirani vsi potencialni nosilci interesov. Ponekod je bilo dovolj, da se je aktiviral le njihov manjši del ali samo ena med močnejšimi skupinami, pa se je že sprožil plaz, ki se doslej še ni ustavil.

¹ Ob določanju nosilcev interesov v dobro deregulacije sprejemamo sistemizacijo, ki sta jo predlagala Asle Rolland in Helge Østbye, »Breaking the Broadcasting Monopoly« v knjigi: Denis McQuail and Karen Siune, »New Media Politics«, Sage, London, 1986, str. 127.

V primeru Velike Britanije bi lahko rekli, da izraža precejšnjo skladnost med ideologijo thatcherizma in poslovnimi interesi. Ideološki okvir je nudila Konservativna stranka, interesi lastnikov kapitala pa so narasli z rastočim dobičkom na področju javnega in množičnega komuniciranja. Iste sile, ki so 1951. leta razbile monopolni položaj BBC, so naravnale nadaljnje smeri modernizacije in razvoja RTV sistemov v svojo korist. V začetku osemdesetih let, ko so začeli ustanovljati še en nacionalni RTV program, je dobil lobby najbogatejših oglaševalcev, reklamnih agencij in potencialnih investorjev v TV medij političnega zaveznika. Konservativna stranka na oblasti se ni upirala temu, da se novi TV kanal ustanovi na komercialni osnovi, da se financira z reklamami in začne *konkurirati* dvema obstoječima kanaloma BBC-ja in enemu v sistemu ITV. Tako je bil ustanovljen »Kanal 4«² kot programska družba za celo deželo, vendar pod okriljem IBA. Temu kanalu je tudi dovoljeno zbirati oglase in nuditi druge usluge na celotnem nacionalnem ozemlju – za razliko od programskih družb ITV, ki delujejo na regionalnem principu. Razumljivo je bilo pričakovanje, da bo imel novi kanal večji prihodek, ker zagotavlja oglaševalcem nacionalno občinstvo. Iz tega izhaja, da mora ta kanal prevzeti breme kakovostnih (dražjih) tipov programov, okrepiti ponudbo serijskih filmov in dram ter reinvestirati del zaslužka (14 odstotkov) v nacionalno filmsko proizvodnjo.³ Tako so hkrati zadovoljeni interesi vseh skupin, o katerih smo poprej načelno razpravljali. Svobodni kapital je našel prostor za vlaganje, oglaševalci so povečali obseg ekonomske propagande, »Kanal 4« je odprt rasnim in drugim skupinam, da se izražajo, celotnemu občinstvu pa je ponujen bolj pester program. Vse to hkrati je bilo moč oceniti kot pozitivno točko za politično garnituro, ki je to legalizirala.

Po teh izkušnjah se je začel nov krog politične razprave o tem, če je potrebno in kako, nadaljevati z deregulacijo RTV sistemov. V ta namen je bila ustanovljena posebna parlamentarna komisija, ki je predlagala nadaljnje razvojne poteze (Peacockov komite). BBC je, zavedajoč se resnosti položaja, uspela postaviti vprašanje svoje udeležbe pri vse bolj bogatem prihodku od reklam, oziroma, predlagala je ukinitve prepovedi oglašanja v njenih kanalih. Ta poteza je razumljiva. Kajti, če je monopolni položaj že izgubljen, potem je treba zavreči tudi nekatere omejitve, ki so bile v preteklosti vezane nanj. Če bodo ostali konservativci na oblasti še v naslednjem volilnem obdobju, se bo RTV sistem Velike Britanije približal ameriškemu modelu.

Že leta 1985 je skupni prihodek v dveh komercializiranih RTV omrežjih presegel vsoto, zbrano z naročnino za BBC.⁴ Hkrati to pomeni, da se je povečal tudi dobiček delničarjev vseh medijev. Ker gre dežela skozi fazo relativnega razcveta, ekonomske rasti in izboljšanja življenjskega standarda, se še naprej prijavljajo potencialni vlagalci v nadaljnjo komercializacijo RTV sistemov. Konservativna stranka jim je že šla na roko. V njenih dokumentih piše, da bo vlada do 1990. leta

² Več o tem je moč najti v priporočilih, ki so objavljena kot poročilo Parlamentarne komisije, ki ga je predložila (Anagnov komite) v: »Report of the Committee on the Future of Broadcastng«, Her Majesty's Stationary Office, London, 1977, predvsem priporočila od 99–103. Način financiranja je takšen, kot je povedano v priporočilu št. 98 – reklamni bloki, različne oblike sponzoriranja programa, dotacije izobraževalnih virov in drugi viri.

³ »The Financing of Film Production by Television Companies«, Media Bulletin, Manchester, št. 4, 1987, str. 2.

⁴ Gl. v: Džej Blamber, Malkolm Brajnin, T.J. Nositer, »Financiranje televizije i kvalitet programa«, RTV teorija i praksa, Beograd 1988, št. 50, str. 91.

vzpodbudila odpiranje več sto lokalnih radijskih postaj v privatni in javni lasti.⁵ Še pred tem pa bo pripravila zelo liberalna pravila in telo, ki bo izdajalo dovoljenja za delo, kakor to dela Federalna komisija za komunikacije (FCC) v ZDA. Predvideva pa se omejitve, da nihče ne bo mogel imeti v last več kot eno radijsko postajo z nacionalnim dosegom. Dovoljenja bodo veljavna osem let. Za preprečitev ustvarjanja medijskih monopolov je predvideno, da investicije v nove RTV postaje ne smejo biti večje od 20 %, če prihajajo iz tiska, in obratno. V novem valu komercializacije se bodo lahko prijavi tudi delničarji, vendar samo državljani držav, združenih v EGS. Na ta način se spreminja cel niz zakonskih predpisov, da bi, tako pravijo, novi mediji bolj spoštovali zahteve trga in konkurence kot pa voljo države. Postaja že paradoksalno, vendar zagovorniki te politike ponavljajo, da bo tako tudi BBC prisiljena »bolje streči interesom občinstva«. Videti je, gledano v celoti, da se pripravlja prostor tudi za korenite spremembe v najstarejši javni korporaciji RTV v Evropi (BBC).

b) Italija

Medtem ko je bil prvi prodor komercializacije v Veliki Britaniji v sredini šestdesetih let le *delen* zaradi prevlade BBC, je bila Italija prva dežela v Zahodni Evropi, ki je izvršila popolno deregulacijo. Z odločbo ustavnega sodišča te države je bil monopol RAI porušen že 1976. leta. Ustavno sodišče je izhajalo iz zagotovljenih pravic državljanov, da imajo svobodo sprejemanja pa tudi razpečavanja informacij, zato ni moglo podati drugačne razlage, kot te, da je načeloma mogoče, da državljani ustanavljajo radijske in televizijske postaje.⁶ Po takšni razlagi so te začele rasti po Apeninskem polotoku kot gobe po dežju. Zainteresirani poslovneži so se prvi lotili dela, hitro pa so se jim pridružile tudi banke, zavarovalna združenja, politične stranke, cerkev itd. Iz časa rasti teh medijev bo ostalo v spominu, da je leta 1982 na ozemlju Italije delovalo 1972 televizijskih postaj! Imele so res le kratek doseg v svojih lokalnih okoljih, vendar so izzvale velike medijske spremembe. Med vsemi možnimi zainteresiranimi skupinami pa so deregulacijo izsilili predvsem lastniki kapitala, ki so ga imeli na voljo za vlaganje v RTV sistem. To potrjuje tudi znana situacija o vlogi RTV Koper pred in po odločbi o deregulaciji. Dokler je obstajal monopol RAI, očitno časa za EPP na njegovih treh kanalih ni bilo dovolj za narasle apetite italijanske industrije. Tedaj so veliko reklam prenesli na RTV Koper, industrijalci pa so bili celo pripravljani vložiti denar v nove oddajnike, da bi njihov program segel globlje v ozemlje Italije. Ko pa so se odprle italijanske komercialne TV postaje, so se oglaševalci in njihov denar vrnili v domovino. RTV Koper je tedaj doživela nesluten padec te vrste prihodka.

Primer naših sosedov je hkrati pokazal tudi slabe strani deregulacije. Prvič, rušenju monopola RAI ni sledila priprava zakona ali drugih pravil obnašanja v sektorju RTV družb. Sami italijanski raziskovalci pravijo, da je v njihovi deželi RAI ena izmed najbolj reguliranih RTV omrežij v Evropi, medtem ko so komercialne postaje povsem »divje«, oziroma imajo popolnoma proste roke v svojem

⁵ »Green Paper on the Future of Radio«, ki je bolj poljudno razložen v časopisu »The Times« 20. januarja 1988, iz katerega so tudi povzeti zgornji podatki.

⁶ Podatki se nahajajo v »IOJ News Letter«, Praga, št. 16, 1982, str. 4, sklicujejo se na poročilo italijanskega ministrstva za pošto in telekomunikacije. RAI je leta 1980 sporočila, da obstaja 450 privatnih TV postaj: v »Servizio Opinioni Newsletter«, št. 1, 1980 (november).

delovanju.⁷ Odgovornost za informiranje in za kakovost programa jim je popolna neznanka. Drugič, sprevideli so, da dežela, kakršna je Italija, tolikšnega števila RTV postaj s programskega načela ne more vzdržati. Komercialne postaje so se največ oskrbovale iz uvoza, kupovale in prikazovale so cenene, po kakovosti pa tudi sumljive serije in filme, zanemarile so vsakršno zbiranje in oddajanje informacij zunaj kroga svojega lokalnega trga. Ko so začele povrh vsega še med seboj menjavati že prikazane filme in kasete, jim je začelo občinstvo obračati hrbet. V tem trenutku so našli zdravilo v izkušnjah staroste komercialnega radia in televizije – V izkušnjah ZDA. Komercialne RTV ustanove so se začele povezovati v skupna omrežja (bodisi z odkupom ali s podpisovanjem pogodb o sodelovanju) ter skupno kupovati, pripravljati in oddajati program. Kot resni konkurenti so ostale na trgu združene grupacije: »Italija 1«, »Kanal 5«, Rete 4« itd. Le manjše število jih je zadržalo svoj neodvisno-lokalni profil. Eden med ustanovitelji takšnih omrežij, Berlusconi, je pred kratkim vključil tudi RTV Koper v svoj aranžma (TV omrežja) pod okriljem skupnega vlaganja. Kot pravijo očitvidci, pa je videti, da je v zameno RTV Koper prevzel vlogo glavnega distributerja športnih prenosov in oddaj za vse udeležence v TV omrežju, ki mu vlada Berlusconi iz Milana. Očitno deluje pravilo: če jih ne moreš premagati, se jim pridruži!

Iz vsega tega je razvidno, da je primer Italije jasno pokazal pozitivne in negativne plati deregulacije RTV sistemov v deželi, kjer je ta, glede na stopnjo družbenega bogastva, možna. Ta primer priča tudi o tem, da se po tej poti ne velja podati, če RTV sistem nima dovolj močne spremljajoče industrije, ki bi bila sposobna zadovoljiti neskončno rast programskega povpraševanja. Če pa je, in v kolikšni meri, s svojimi izboljšavami in napakami pomagal pri političnih odločitvah v drugih državah v tem delu Evrope, da se pripravijo na deregulacijo – to ostaja za nadaljnje raziskovanje.

c) Francija

Kratka zgodovina deregulacije v Franciji je zelo burna in zanimiva. Medtem ko je bila v Italiji glavna gonilna sila ekonomska, je bila v Franciji politična. Z odločitvami strank in koalicij, ki so se menjale na oblasti, je bil RTV sistem pogosto reformiran. Od leta 1959 do 1986 je bilo šest takšnih sprememb,⁸ kar bi pomenilo, da so se menjale povprečno vsakih pet let. Ni pa treba ponavljati, da si politiki ne bi upali napraviti takšnih preobratov, če ne bi bilo hkrati tudi interesov, ki so bili nasprotni statusu ORTF.

Zlasti pa je zanimivo dejstvo, da je prve korake za odpravo monopola svoje RTV družbe napravila levica. Načelna možnost privatizacije je bila odprta 1982. leta. V tem času je bila na oblasti koalicija socialistične in komunistične stranke Francije! Vendar pa njihovi cilji niso bili v prvi vrsti pripravljanje prostora za večji dobiček, marveč težnja, da se radio in televizija približata ljudstvu. Levičarska vlada je vse težave občutila na lastni koži v času, ko je bila še v opoziciji in je hotela prodreti v podržavljeni in monopolni RTV sistem. Zaradi tega so zavzeli politično stališče, da je treba takšen model odpraviti in ko so prišli na oblast, je bilo realizi-

⁷ Takšna ocena je podana v raziskavi Džej Blamber, Malkolm Brajnin, T. J. Nositer, op. cit. (RTV teorija ...) str. 94.

⁸ Gl. vir: Jeremy Tunstall and Michael Palmer, »Deregulation – British Muddles – French Plans«, Inter Media, London, 1987, št. 4–5, str. 35.

rano. Težnja političnih strank, ki so inavgurirale zakon v letu 1982⁹, je bila, da se RTV sistem decentralizira in da se njegovi manjši deli podvržejo kontroli in financiranju lokalnih skupnosti. Ideološko je to veljalo za približevanje RTV ustanov ljudstvu, kot podružbljanje uporabe RTV sistema. Ustvarjalci tega zakona so trdno vztrajali pri pravilu, da ima lahko ena oseba lastninske pravice samo v eni od RTV ustanov, da bi preprečili ustvarjanje manjših monopolov ali omrežij podobno kot v Italiji. To naj bi zagotovilo pluralizem komunikacijskih subjektov in odvzelo pogum privatnim vlagateljem, katerih edini motiv je – dobiček.

Ko so oblast prevzela meščanske stranke, so ideološki privrženci neoliberalizma in deregulacije nasledili ugodno situacijo, ki jim jo je omogočil politični nasprotnik! Desnica je samo podaljšala proces demokratizacije RTV sistema, pravila igre pa je spremenila v korist privatnikov, lastnikov kapitala, zainteresiranih, da se vržejo na medijski trg. Leta 1986 je bil sprejet nov zakon, v katerega so vgrajena pravila, znana iz povsem komercialnih tipov RTV sistemov. Tako kot so bili deli nacionalizirane industrije ponujeni v nakup novim delničarjem, se je zgodilo tudi z RTV sistemom.

Po zadnji reformi ima ta sistem takšno podobo: obdržale so se štiri javne korporacije, ki skrbijo za proizvodnjo in oddajanje programa (Radio France, TF-1, Antenne 2 in R-3). Za njihovo infrastrukturo skrbi PTT, ki je, mimogrede, tudi v fazi deregulacije. Vendar pa imajo privatniki možnost, da tudi v javnih združenjih odkupijo del lastništva. Drugo skupino proizvajalcev in emitentov programa tvorijo Kanal plus, Kanal 5 in Kanal 6 (drugi je Berlusconijev, tretji pa različica glasbene TV) ter okrog 1000 lokalnih radijskih postaj. Sredstva za njihovo delovanje izhajajo v glavnem iz privatnih virov. Televizijske ustanove, ki smo jih omenili, so rezultat interesov lastnikov kapitala. Zaradi tega so precej zaprte, oziroma zahtevajo posebno nadomestitev za njihovo uporabo, kajti prihodki od reklam niso zadostni. Zaradi tega tudi ne pridejo do celotnega francoskega občinstva, od katerega je že slišati tudi pripombe na kakovost vsebine, ki mu je ponujena. Lokalne radijske postaje, ki so se po svojem številu zares »približale ljudstvu«, so financirane na tri načine: a) s subvencijami iz javnih skladov in na neprofitni osnovi; b) od reklam v celoti in c) od mešanih financerjev, ki kombinirajo subvencije in prihodke od ekonomske propagande.¹⁰ Po zakonu iz 1986. leta je za RTV ustanove v privatni lasti odgovorna posebna komisija, kopija ameriške FCC. V Franciji je to CNCL (Commission Nationale de la Communications et des Libertés). Njen predsednik je opisal njeno funkcijo takole: »Čeprav francoska komisija nima moči ameriške FCC, ima podobne funkcije glede na delitev frekvenc, izdajanje licenc in dovolilnic ter odrejanje norm obnašanja (in standarda tehnike)«. ¹¹

Mimogrede naj povemo, da je med lastniki privatnih koncesij za TV kanal (Kanal 5) italijanski magnat, kar pomeni, da se tudi tuji državljani vključujejo v nacionalni RTV sistem Francije. Vendar pa v tem primeru (kakor tudi v drugih) tako prakso ni povzročil omenjeni zakon, marveč uporaba norm o svobodi gibanja kapitala in delovne sile znotraj članic EGS, v katero sodi tudi Francija.

⁹ Več o določilih Zakona o avdio-vizualnih komunikacijah gl.: Elaine Couprie and Henry Olsson, »Freedom of Communication under the Law; Case studies in nine countries«, The European Institute for Media, Manchester, 1987, str. 95–97.

¹⁰ Elaine Couprie and Henry Olsson, »Freedom of Communication under the Law«, European Institute for the Media, Manchester, 1987, str. 157.

¹¹ Jeremy Tunstall and Michael Palmer, »Deregulation – British Muddles, French Plans«, časopis Inter Media, London 1987, št. 4–5, str. 35.

Znani podatki o moči gospodarstva ZR Nemčije, o kupni moči prebivalstva, o investicijskih sposobnostih podjetnikov, nam že vnaprej povedo, da je ekonomska sposobnost te države za vzdrževanje komercialnega RTV sistema že zdavnaj zagotovljena. Vendar pa se dolgo vrsto let zasebniki niso mogli prebiti v RTV sistem, ki ga sestavljata ARD in ZDF, omrežji, ki se obe financirata z naročnino, v manjšem (omejenem) obsegu od reklam ter sta pod nadzorstvom pokrajin in političnih strank. Množica poslovnih moč in lastnikov privatnega tiska je dolga leta zahtevala dostop do RTV sistemov, vendar brez uspeha. Šele uporaba novih – prenosnih tehnologij – satelitske TV v kombinaciji s kabelsko distribucijo – je odškrnila vrata, skozi katera je pritisnil privatni kapital. Zaradi tega lahko v veliki meri v primeru ZR Nemčije trdimo, da je bil začetni faktor preobrata k deregulaciji omogočen s tehnologijo. To je hkrati tudi nov vidik v primerih iz Zahodne Evrope, ki jih navajamo v tem prispevku.

Ustavno sodišče ZR Nemčije je vse zahteve po privatizaciji in komercializaciji RTV sistemov odbijalo do 1986. leta¹², in sicer na podlagi nekaj tehtnih argumentov. Sodišče je izhajalo iz dejstva, da ima država omejen radijski spekter, ki je že izkoriščen, zato je zatrjevalo, da vsem zainteresiranim novim komunikatorjem ni moč zagotoviti priložnosti. Razen tega je sodišče, da bi preprečilo privatizacijo, zagovarjalo mnenje, naj se nikomur ne ponudi priložnost, da bi s privatnega in parcialnega stališča vplival na javno mnenje; zato bi bilo najbolje zadržati omejeno konkurenco dveh javnih združenj – ARD in ZDF. Teh argumentov ni bilo mogoče ovreči vse do trenutka, ko je tehnologija zničila kronski dokaz sodišča – do odločitve, da se ARD in ZDF preselita na distribucijsko omrežje komunikacijskega satelita. Ko je bil ta satelit ob koncu leta 1987 lansiran, so vsi zainteresirani za privatno vlaganje zahtevali dostop do kanalov, ki bi tako ostali na voljo na zemlji. Ustavno sodišče ni bilo več sposobno tega prepovedati z utemeljitvijo, da ni razpoložljivih resursov. Odobrilo je možnost odpiranja komercializiranih RTV postaj s skoraj resignirano pripombo, da »pričakuje od njih zdravo publicistično konkurenco«. Tehnologija, oziroma TV-AT-1, je torej popolnoma preusmerila in razrešila konflikt interesov »za« in »proti« deregulaciji v ZR Nemčiji ob blagoslovu politične oblasti.

Prava deregulacija pa se v ZR Nemčiji še ni razmahnila. Sledila bo tempu, s katerim se bodo zemeljski oddajniki in frekvence razbremenjevali s preseljevanjem ARD in ZDF na komunikacijski satelit. Zdaj tudi najširša populacija nemških državljanov prihaja do besede glede na to, da bo razširjenost opreme za sprejemanje direktne satelitske TV prav tako določala hitrost spreminjanja. Skupine poslovnežev in lastnikov svobodnega kapitala bodo to spreminjanje vsekakor pospeševali, politično ozračje pa je za zdaj ugodno. Kakor je znano, ima v ZR Nemčiji devet pokrajin zakonodajno moč na področju tiska in radiodifuzije, in vse so sprejele ustrezne zakone. Po načelni odločitvi Ustavnega sodišča bodo morale zakone o radiodifuziji spremeniti v prid ustvarjanja možnosti in odločitev za odpiranje privatnih radijskih in TV postaj. V pokrajinah, v katerih so na oblasti socialdemokrati, to poteka počasneje. Tam, kjer vladajo CDU in liberalci, pa gredo bolj na roko potrebam svojih podpornikov in zaveznikov. Oceno, da je politično ozračje ugodno, temeljimo na dejstvu, da je centralna vlada v rokah te koalicije in da so desne, meščanske stranke že pred razlago Ustavnega sodišča sprejemale zakone,

¹² Gl. v: Hermann Meyn, »Massenmedien in der Bundesrepublik Deutschland«, Colloquim Verlag, Berlin, 1974.

ki legalizirajo privatne lastnike v RTV sistemu. Prvi takšen primer je zabeležen v Spodnji Saški že leta 1984.¹³ V njem se predvideva, da lahko vsak, razen političnih strank, na temelju odobrenega dovoljenja sklene pogodbo o emitiranju radijskega in TV programa. Kot je videti, zakonodajalci ne bodo ponovili italijanske napake in pustili brez regulative komercialne RTV ustanove. Vendar pa bo šele praksa pokazala, v kolikšni meri bodo sprejeti zakonski ukrepi zagotovili komunikacijski pluralizem in hkrati onemogočili nastajanje koncernov na področju tiska, RTV ustanov itd. Povsem očitno pa je, da tudi ZR Nemčija zapušča koncept podržavljenega in monopolnega RTV omrežja v svojem nacionalnem prostoru.

Zaključek

Proces deregulacije RTV omrežij v Evropi nima tako dolge zgodovine, kot bi lahko sklepali iz njegovih očitnih rezultatov. To je vsekakor povsem sodoben pojav v komunikacijskih politikah držav, ki so del Zahodne Evrope. V naslednjih letih se bo še poglobil in širil. V določenem smislu je tudi v tem prispevku strnjena informacija v rahli zamudi za to prakso.

To, kar je zdaj manj opazno, pa se bomo tega kmalu zavedli, je dejstvo, da se počasi oblikuje tudi nadnacionalni RTV sistem in nadnacionalni program v tem delu našega kontinenta. V deželah, ki pripadajo EGS, vse bolj govorijo o »evropski« televiziji in »evropskih« TV programih. Z odpravo nacionalnih monopolov RTV družb in s svobodnim preseljevanjem kapitala, se v okviru te grupacije v resnici oblikuje jedro evropske televizije. V novih, multinacionalnih in privatnih prenosnih omrežjih bo najbrž povsem irelevantno ugotavljati nacionalno poreklo lastnikov in programov. V končni posledici to povsem ustreza državam, ki so se odločile, da bodo do 1992. leta uresničile unijo na kar se da veliko področjih. Ta usmeritev pa bo nujno pripeljala do tega, da se tudi v drugih državah v Evropi premotri nacionalne komunikacijske politike, položaj in vlogo domačih RTV omrežij – ne glede na to, na kakšnem principu so zasnovane.

Ta splošni zaključek je možno takoj razširiti na SFRJ in na naš RTV sistem, ki je uokvirjen v samoupravnem združenju JRT. Ob tej priložnosti se ne bom temeljiteje ukvarjal s prognozami, kaj JRT z evropeizacijo radia in televizije na Zahodu pridobiva ali izgublja. Vendar vsi, ki pozdravljajo in uresničujejo deregulacijo, ob tem poudarjajo samo njene pozitivne posledice. Kot dobro stran poudarjajo dejstvo, je demonopolizirana in decentralizirana RTV omrežja bolje strežejo občanom. Pravijo, da nastajajo možnosti za proizvodnjo programa v več jezikih, v jezikih in o kulturnih vrednotah manjšin ali do nedavnega zapostavljenih družbenih skupin. Za JRT to ni novost. Dalje tudi poudarjajo, da se je RTV sistem z mnogimi dejavniki približal občinstvu in njegovim potrebam ter da se prek tega medija lažje uveljavijo lokalni talenti in ustvarjalne sile. Tudi za JRT to ni neznana izkušnja. Trdijo, da majhne postaje prehajajo v roke občanov, ki s tem prevzemajo iniciativo in kontrolo. Tudi s tega vidika JRT ne zaostaja. Ideološki in pragmatični zagovorniki deregulacije pa poudarjajo še neko dobro plat, nad katero se mora naš sistem zamisliti. To je njihov prvi argument »za« deregulacijo. Ne samo da o tem pripovedujejo, tudi rezultati dokazujejo, da se z razbijanjem monopola države razbijajo tudi birokratizirani nosilci tega monopola; tako kot vsak drug dejavnik

¹³ Georg Hellack, »Press und Rundfunk in der Bundesrepublik Deutschland«, Inter Nationes, Bonn, 1987, str. 4.

postajajo tudi RTV omrežja brez konkurence okoreli mehanizmi, ki ne omogočajo visoke *produktivnosti* v svoji dejavnosti, zavirajo ustvarjalnost ter povečujejo stroške vzdrževanja. V primerih, ki smo jih opisali, so državljani (volilci) sprejeli spremembe ter dobili bolj pestre in cenejše, bolj produktivne proizvajalce RTV uslug. Kakšen pa je v našem sistemu odgovor na ta izziv?